

"תערוך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

א. מדוע עורכים לחם לפני ה'

אחד מן הכלים העומדים במשכן ה' הוא השולחן. בפרשת תרומה, לאחר הציווי על בניית הארון, מתואר מבנה השולחן ושימושיו - "ונתת על השלחן לחם פנים לפני תמיד" (שמות כ"ה, ל). בשונה מ'שותפיו לחדר' - מזבח הקטורת והמנורה, שפרטי העבודות הנעשות בהם מוזכרים בפרשיות המשכן,¹ הכנת לחם הפנים ועריכתו מתוארת לקראת סוף ספר ויקרא:²

וְלִקְחַתְּ סֹלֶת וְאֶפֶיֶת אֹתָהּ שְׁתִּים עֶשְׂרֵה חֲלוֹת שְׁנֵי עֶשְׂרִים יְהִי הַחֶלֶה הָאֶחָד. וְשִׁמְתָּ אוֹתָם שְׁתֵּים מְעַרְכֹת שֵׁשׁ הַמְעַרְכֹת עַל הַשְּׁלֶחָן הַטָּהוֹר לִפְנֵי ה'. וְנָתַתְּ עַל הַמְעַרְכֹת לְבֹנָה זָכָה וְהִיְתָה לְלֶחֶם לְאֶזְכָּרָה אֲשֶׁה לָהּ. בְּיֹם הַשְּׁבִיט בְּיֹם הַשְּׁבִיט יַעֲרֹכְנוּ לִפְנֵי ה' תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם. וְהִיְתָה לְאֶהֱרֹן וּלְבָנָיו וְאָכְלוּהוּ בְּמָקוֹם קָדֵשׁ כִּי קָדֵשׁ קָדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאֲשֵׁי ה' חֶק עוֹלָם. (ויקרא כ"ד, ה-ט).

מה המשמעות של מערכות הלחם המונחות על השולחן? כתב הרמב"ם:

הצורך במזבח הקטורת ובמזבח העולה וכלי הקיבול שלהם ברור. אבל איני יודע טעם לשולחן והיות הלחם עליו תמיד. עד היום לא מצאתי למה לייחס אותו.³

בעוד הרמב"ם השאיר את השאלה בלי תשובה, ניסו פרשנים וחוקרים לעמוד על משמעותו של השולחן ולחם הפנים שעליו, ויש שחיפשו לו הקבלות בעולם העתיק. וכך כותב מ' הרן:

המנהג להניח חלות לחם על השולחן במקדש לפני האל, עם שאר מעשי פולחן, היה רגיל ומקובל במקומות ובזמנים שונים... אחת המקבילות הבביליות מצויה, דרך משל, ברשימה של קרבנות תמיד מן העיר אַרְךְ. הרשימה... מכילה מספרים מדויקים של

* הדברים עלו ונתלבנו במהלך לימוד משותף בישיבת עתניאל, ועל כן תודתי לשותפים: אורי ספראי, דרור אבנרי, דביר מנדלסון, אוריאל הרצוג ואחי אביעד. תודה נתונה לכל אלו שקראו את הדברים והוסיפו הערות והארות.

1. ציווי הבאת השמן ועריכת הנר (שמות כ"ז, כ-כא), ציווי הכנת הקטורת (שם ל', לד-לח) והקטרתה (שם, ז-י).

2. במסגרת מאמר זה לא נדון במיקום פרשייה זו כאן, ולא כחלק מפרשיות המשכן.

3. מורה הנבוכים, מהד' שורץ, תל אביב תשס"ג, חלק שלישי, פרק מה.

חלות לחם שהכהנים חייבים לערוך על שולחניהם של אֵן ושאר האלים, בצד נסכים וקרבתות ממין אחר.⁴

לפי גישה זו הלחם נועד לאכילת האל. מעבר לבעיה התאולוגית הטמונה בפירוש מעין זה, עריכת הלחם רק פעם בשבוע מעוררת תמיהה, זאת במיוחד בהשוואה ליחס שנתן אויל מרודך ליהויכין: "ואכל לחם תמיד לפניו כל ימי חייו. וארחתו אֶרְחַת תמיד נתנה לו מאת המלך דבר יום ביומו כל ימי חייו" (מל"ב כ"ה, כט-ל). ובהשוואה למנהגים מקבילים באותה תקופה: "לפי הנמסר שם, יש להחליף את החלות לא אחת לשבוע, אלא לכל ארוחה מארבע הארוחות המוגשות לפני האלים מדי יום ביומו, ובאופן כזה מצטרף מספרן השבועי של החלות באותו מקדש למאות רבות".⁵

בנוסף, אם אכן אכילת ה' יש כאן, מדוע אין היא באה לידי ביטוי בשרפת החלות?⁶ אמנם גם לכהנים ניתן לאכול מאשי ה', אך אם זהו 'לחם חוקו' של האל, דינו צריך להיות כשל עולת התמיד - "קרבני לחמי" (במדבר כ"ח, ב) - כליל על המזבח.

פירוש אחר מצאנו בדברי ר"י אברבנאל:

והיה אמתים ארכו כאלו יאכל עליו אדם אחד בלבד. כי רוחב האדם הוא אמה. ונשאר חצי האמה מזה וחצי האמה מזה לשתי מערכות הלחם... והיו כל אחד משתי המערכות שש חלות לחם... שצריך לחם אחד בבקר ולחם אחד בערב... והיה השולחן אמה רחבו כדי שיהיה המקום הנשאר פנוי לפני האוכל אמה על אמה. והיה אמה וחצי קומתו כדי שיהיה השלחן בקומת האדם עד טבורו כי קומת כל אדם ג' אמות... והנה הלחם הזה לא היה נאכל שמה אבל היה נחלק למשמרות. והוא המוכיח שלא היה זה לצורך גבוה אלא לרמוז על מעשי ה'... (אברבנאל שמות כ"ה, כג).

ר"י אברבנאל מראה כיצד מתאימים פרטי השולחן והלחם להרגלי אכילה אנושיים. כיוון שגם אכילת הלחם נעשתה על ידי בני אנוש, הוא מסיק שהשולחן אינו מיועד לאכילת ה', אלא מהווה רמז למעשי ה' המתבטאים באכילת האדם:

הערה ורמז שהטובות הגשמיות העושר והכבוד הם מלפני ה' לאוהביו ולשומרי מצותיו (שם).

לדבריו, יש ללמוד מצורת השולחן לאכילת האדם בכלל:

4. מ' הרן, ערך 'לחם הפנים', אנציקלופדיה מקראית ח, ירושלים תשכ"ג, עמ' 495.
5. שם.
6. "חלקי הקרבנות הנועדים לגבוה לא היו מוכנים על ידי בישול או צלייה... אלא היו נשרפים על גבי המזבח, בחצר המקדש, כאילו הדרך היחידה לקרבם אל האלהות אינה אלא הפיכתם לאדים וריח, דברים דקים מן הדקים שאין בהם ממש, המתפזרים באויר ועולים השמימה" (מ"ד קאסוטו, פירוש על ספר שמות, ירושלים תשי"ב [ד"צ תשמ"ח], עמ' 234).

"תערך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

ומזה תדע שלא בחר הקב"ה שיהי' שולחנו נמוך ועל פני הארץ כמו שאוכלים בני קדר. אלא שיהיה השולחן גבוה מן הארץ כמנהג היום באלו הארצות האוכלים על שולחנות גבוהים וכל שכן הגדולים והמלכים מהם. כי הוא באמת המנהג המשובח והמתיחס אל הכבוד (שם).

אברבנאל רואה אפוא בשולחן מקום לפני ה' המסמל את אכילת האדם. יש קושי לקבל פירוש זה, שכן הציווי אינו דורש שאכילת הלחם תתרחש דווקא על השולחן.⁷ אם נאמר שהשולחן מסמל רק את מקור האוכל והשפע, אין זה מובן מדוע צריכים ממדי השולחן להתאים לאכילה אנושית. כמו כן, משמע מהפסוקים כי עריכת הלחם באה מהאדם אל ה' - "יערכנו לפני ה' תמיד מאת בני ישראל", ולא "מלפני ה' לאוהביו" כדברי האברבנאל. כיוון פרשני נוסף מביא מ"ד קאסוטו:

לפי התפיסה הישראלית... אין לקשור במושג האלהות את מושגי האכילה והשתיה במשמעותם החמרית... לפיכך אין תפקיד השולחן במקדש הישראלי כתפקיד השולחן במקדשים האליליים... הקערות שעל השולחן, הנזכרות בפס' כ"ט, נשארות ריקות כשם שנשאר ריק כסא האלהים שעל הכפורת... ואם כן אפוא, אין השולחן והכלים הריקים אשר עליו אלא סמל.⁸

קאסוטו טוען, כי הכלים הנלווים לשולחן הם כלי אכילה המונחים על השולחן. הוא רואה בכלים הריקים שעל השולחן ביטוי לחוסר הממשות של האכילה, המשרת את המסר העיקרי של השולחן - שלילת הגשמת האל. לטענתו, הדבר מתאים למסר הכללי העולה ממעשה המשכן.

גם בקבלת פירוש זה יש קושי: אם כל מטרת השולחן להראות כי אין אכילה קמי שמיא, מדוע לערוך לחם ממשי לפניו? מדוע לא יידמה השולחן לכלים אשר עליו, וישאר גם הוא ריק?

ועוד, ההשוואה לכיסא האלוהים הריק אינה שלמה. אמנם בארון ובכפורת אשר עליו אין מימוש חזותי של האל, אך אלוהים מופיע בצורה אחרת - "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרבים" (שמות כ"ה, כב). התגלות קולית ולא חזותית תואמת את דברי משה כאזהרה מפני עבודה זרה: "קול דברים אתם שמעים ותמונה אינכם רואים זולתי קול... ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה" (דברים ד', יב-טו). ואילו כאן, השולחן רק שולל את ממשות האל, ואינו מהווה התגלות מסוג אחר.

7. פעמיים מציין המקרא כי אכילה "במקום קדוש" היא דווקא "בחצר אהל מועד" (ויקרא ו', ט, יט).

8. מ"ד קאסוטו (לעיל, הערה 6), עמ' 234-235.

ב. כלי השולחן ותפקידם

דברי קאסוטו על משמעות השולחן מבוססים על שתי נקודות פרשניות: ראשית, כלי השולחן הם כלי אכילה המונחים על השולחן; ושנית, הם מונחים שם ריקים.

בנקודה הראשונה גישתו של קאסוטו שונה מזו של חז"ל, ובעקבותיהם פירושי הראשונים על התורה, שפירשו כי כלי השולחן משמשים להכנת הלחם והצבתו על השולחן.⁹ נראה כי פירושו של קאסוטו קרוב יותר לפשוטו של מקרא, שכן בתיאור עשיית השולחן וכליו מופיע: "ויעש את הכלים אשר על השולחן את קערותיו ואת כפתיו" (שמות ל"ז, טז). בנוסף, הופעת ציווי הכלים בתוך ציווי השולחן, ולא בסמיכות לציווי הלחם, קושרת אותם למעשה השולחן דווקא. מסתבר כי ארבעת סוגי הכלים יוצרים ביחד מערכת כלי אכילה,¹⁰ המגדירה את השולחן כערך ומוכן לסעודה, ולא רק כנושא לחם הפנים.

אך בנקודה השנייה, שבה ראה קאסוטו את פתרון מעשה השולחן, נראה כי פירושו אינו מדויק. בציווי עשיית כלי השולחן נאמר: "ועשית קערותיו וכפתיו וקשותיו ומנקיתיו אשר יסך בהן זהב טהור תעשה אתם" (שמות כ"ה, כט).

פשטות הביטוי "אשר יסך בהן" מורה כי כלים אלו ישמשו ככלי קיבול לנוזל. כמו כן, הכינוי "קשות הנסך" (במדבר ד', ז) מורה כי הם שימשו לנסך ממשי.

באיזה נסך מדובר? האם כאשר הקריב אדם מישראל קרבן, נכנס הכוהן וניסך יין בכלי השולחן?

מעבר לכך שפרשיית הנסכים (במדבר ט"ו) אינה מתארת נוהל שכזה, ההיגיון מונע שכך יהיה, מפאת כמות הנסכים ומפאת העובדה שכלי היכל נועדו אך ורק לעבודות התמיד הציבוריות. יתר על כן, פרשיית נסכי היחיד מופיעה רק אחרי חטא

9. "קערותיו אלו דפוסין, כפותיו אלו בזיכין, קשותיו אלו סניפין, ומנקיותיו אלו קנים" (מנחות צז ע"א). שימושו של כל אחד מן הכלים מצוי בפירושי הראשונים על התורה.

10. מקרבנות הנשיאים (במדבר ז') אנו למדים כי הקערה היא כלי קיבול גדול יחסית ("שליש ומאה משקלה") ואילו הכף קטנה יחסית ("עשרה זהב"). ייתכן שבעזרת הכף אוכלים את הנמצא בקערה. הקשות והמנקיות משמשות ככלי קיבול לנוזל, שכן נסמך אליהן התיאור "אשר יסך בהן", והמילה "נסך" משמשת לתיאור מזיגת נוזל. התיאור מתייחס לשני הכלים, שכן במקומות אחרים מתחלף סדר הכלים ונשאר התיאור - "ואת מנקיתיו ואת הקשות אשר יסך בהן" (שמות ל"ז, טז), "ואת המנקית ואת קשות הנסך" (במדבר ד', ז). כלים אלו הם כלי קיבול לנוזל, ומסתבר כי תפקידם על השולחן הוא לשתיה.

למקור המילה קשות יש שהציעו את "קסת הסופר" (יחזקאל ט', ב) - כלי קיבול לנוזל הכתיבה, או את המילה האוגריתית 'קשת', שמשמעותה כוס. למקור המילה "מנקיות" יש שהציעו את הפועל naqu באכדית שמשמעו מזיגה (י' אבישור, עולם התנ"ך, ספר שמות, תל אביב 1993, עמ' 160). בהתאמה לזוג הכלים הראשון, מסתבר כי גם בזוג השני הקשות הן הכלי הגדול, ואילו המנקיות הן הכלי הקטן. כך ניתן להסביר מדוע דווקא הקשות כונו "קשות הנסך" - אלו הם הקנקנים הגדולים שבהן מאוחסן הנסך, ומהן הוא נמזג אל המנקיות.

"תערך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

המרגלים, ונכנסת לתוקף רק בעת הכניסה לארץ, ואילו השולחן וכליו משמשים כבר בהליכה במדבר.

בתוך פרשיות המשכן מוזכר נסך אחד בלבד שאליו יכול להיות מכוון הביטוי "קשות הנסך":

וְזֶה אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה שְׁנַיִם לַיּוֹם תָּמִיד. אֶת הַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם. וְעִשְׂרֹן סֹלֶת בָּלוּל בְּשֶׁמֶן כֶּתִית רְבַע הַהֵינִן וְנִסְךְ רְבִיעִית הַהֵינִן יֵין לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד. וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֶרְבָיִם כַּמִּנְחַת הַבֶּקֶר וְכִנְסָפָה תַעֲשֶׂה לָּהּ לָרִיחַ נִיחַח אֲשֶׁה לָּהּ. עֶלְת תָּמִיד לְדֹרֹתֵיכֶם פֶּתַח אֶהָל מוֹעֵד לְפָנַי ה'... (שם כ"ט, לח-מב).

נסך קרבן התמיד עומד גם בכל הקריטריונים שהזכרנו לעיל - הוא שייך לעבודות התמיד, ובא בכמויות מצומצמות יחסית. אך בפסוקים אלו לא מוזכר מה יש לעשות בנסך זה, ואין רמז לניסוכו על השולחן.

הציווי על קרבן התמיד מופיע פעם נוספת, כחלק מפרשיית קרבנות המועדים:

וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאֲשֶׁה אֲשֶׁר תִּקְרִיבוּ לָה' כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תָּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָּמִיד... עֶלְת תָּמִיד הַעֲשֶׂיָה בְּהַר סִינַי לָרִיחַ נִיחַח אֲשֶׁה לָּהּ. וְנִסְכּוֹ רְבִיעִית הַהֵינִן לְכֶבֶשׂ הָאֶחָד בְּקֹדֶשׁ הַסֶּךְ נִסְךְ שֶׁכֶר לָה' (במדבר כ"ח, ג-ז).

בפרשייה זו מופיע ציווי מיוחד על הנסך - "בקדש הסך נסך שכר לה". פירושי הראשונים על התורה הסבירו, על פי ההלכה, כי "קדש" זה הוא המזבח החיצון. אף שהמזבח מוגדר כ"קדש קדשים" (שמות כ"ט, לז), סביר יותר כי הכוונה למרחב הקרוי "קדש"¹¹, שהוא חלק ידוע ממכלול האוהל, הכולל בתוכו את המנורה, השולחן ומזבח הקטורת. בכל הופעותיה של המילה "בקדש" היא מתייחסת לאוהל מועד, למעט פעם אחת המתייחסת לאוהל מועד עם המזבח, אך אף פעם לא למזבח לבדו.¹²

11. י"צ מושקוביץ (דעת מקרא על ספר במדבר, ירושלים תשמ"ח, עמ' שמו), חש בזאת, ופירש כי הכוונה לכלי הקודש שבהם מנסכים את היין. אך לפירוש זה היה עלינו לקרוא זאת 'בְּקֹדֶשׁ הַסֶּךְ', ללא יידוע.

12. את הופעותיה של המילה "בקדש" ניתן לחלק למספר קבוצות: 1. "לשרת בקדש" (שמות כ"ח, מג; כ"ט, ל; ל"ה, יט; ל"ט, א, מא) - בתיאור חלק מבגדי הכהונה; 2. "לכפר בקדש" (ויקרא ו', כג; ט"ז, טו-יז, כז) - בתיאור החטאות הפנימיות, שדמן מובא "אל הקדש פנימה" (שם י', יח); 3. "כלי השרת אשר ישרתו בם בקדש" (במדבר ד', יב) - בתיאור נשיאת מזבח הקטורת; 4. "אכול תאכלו אתה בקדש כאשר צוית" (ויקרא י', יח) - כאשר משה קוצף על בני אהרן, על שלא אכלו את שעיר החטאת.

קבוצות 2 ו-3 מתייחסות בוודאי לאוהל מועד בלבד. עיון בהופעה האחרונה שמנינו מעלה כי אין כאן מושג עצמאי הנקרא "בקדש", אלא קיצור של המושג "במקום הקדש" שהופיע בפסוק הקודם, המתייחס לחצר אוהל מועד (ראה לעיל, הערה 7). אשר להופעות בספר שמות (קבוצה 1) הרי ששלוש מהן מתייחסות לבגדי השרד. רמב"ן על אתר פירש, כי בגדים אלו הם כיווי הכלים שבאוהל מועד, אך פירוש זה אינו מתאים למושג הפשוט של שירות-

אם כן, נראה כי לאור הציווי "בקדש הסך", יש לנסך את נסכי קרבן התמיד באוהל מועד, ואין כלי מתאים לכך יותר מאשר "קשות הנסך" שנצטוונו לשים על השולחן. הפיצול שתיארנו בין קרבן התמיד לנסך, כך שכל אחד מוקרב במרחב אחר, נראה תמוה ונעמוד על כך בנספח שבסוף דברינו.

אם כן, כלי השולחן הם כלי אכילה הערוכים על השולחן, ואף מתמלאים מדי יום ביומו.¹³ במילים אחרות, השולחן עומד באופן קבוע ערוך ומוכן לסעודה. הראינו לעיל כי אכילה ממשית לא הייתה על השולחן, בין אם תהיה זו אכילת שמים או אכילת אדם, ואף אכילה מדומה אין כאן. אין ספק שעריכת השולחן לסעודה מעצימה את שאלת המשמעות של שולחן לחם הפנים.

ג. השולחן - סעודת הברית

אכילה בכלל, ואכילת לחם בפרט, מופיעה בתורה מספר פעמים ביחס לכריתת ברית. כך בברית בין יעקב ולבן:

וַעֲתָה לָכֶּה נִכְרְתָה בְרִית אֲנִי וְאַתָּה וְהָיָה לְעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ. וַיִּקַּח יַעֲקֹב אֶבֶן וַיְרִמֶּה מִצֵּבָה. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב לְאָחִיו לְקַטֹּוּ אֲבָנִים וַיִּקְחוּ אֲבָנִים וַיַּעֲשׂוּ גֵל וַיֹּאכְלוּ שָׁם עַל הַגֵּל... וַיִּשְׁבַּע יַעֲקֹב בְּפָחַד אָבִיו יִצְחָק. וַיִּזְבַּח יַעֲקֹב זֶבַח בָּהָר וַיִּקְרָא לְאָחִיו לְאָכֵל לֶחֶם וַיֹּאכְלוּ לֶחֶם וַיְלִינוּ בָּהָר (בראשית ל"א, מד-נד).

וכן בברית יצחק ואבימלך:

עבודה, מה גם שכיסויים אלו לא מוזכרים כלל במעשה המשכן, אלא רק לקראת הנסיעה מהר סיני (במדבר ד'). נראה, שבגדי השרד הם קבוצת בגדים מתוך בגדי הכהנים, ומסתבר שאלו הבגדים המיוחדים של הכהן הגדול (להבדיל מ"בגדי הקדש" המוזכרים בשמות ל"ה, יט, שהם בגדי אהרן המשותפים לו ולבניו. "בגדי הקדש" המוזכרים בשמות כ"ט, ל הם כינוי לכלל בגדי אהרן הכהן). בגדים אלו, שכל אחד מהם זכה לפרשייה עצמאית במעשה המשכן, ראוי להם שם מיוחד עקב עשייתם מחומרים יקרים. שימושם העיקרי של בגדים אלו הוא "בבאו אל הקדש" (שמות כ"ח, כט-ל, לה, וראה גם כ"ט, ל). אם כן, בין לפירוש רמב"ן ובין לדברינו, גם במקורות אלו משמשת המילה "בקדש" לתיאור אוהל מועד.

הופעה אחת בלבד, בציווי עשיית המכנסיים, יכולה להוות בסיס להבנת המילה "בקדש" כמתייחסת למזבח החיצון: "והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת בקדש ולא ישאו עון ומתו חַקֵּת עולם לו ולזרעו אחריו" (שמות כ"ח, מג). על פי הטעמים, המילים "לשרת בקדש" מחוברות עם הגישה למזבח בלבד, כך שהמזבח הוא המכונה "בקדש". אך לאור ההופעות האחרות של המילה "בקדש", ולאור העובדה כי הצירוף "בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח" מופיע בצורה דומה פעמים נוספות (שמות ל', כ; מ', לב), נראה כי הביטוי "לשרת בקדש" מתייחס כאן לכניסה אל אוהל מועד יחד עם הגישה אל המזבח. כלומר, יש לקרוא את הפסוק כך: בבאם אל אוהל מועד + בגשתם אל המזבח = לשרת בקדש.

13. אין התייחסות בכתובים למה שייעשה ביין הנסך לאחר הימצאו על השולחן. ייתכן, כי הוא ניתן לכהנים לאחר השבת יחד עם לחם הפנים.

"תערוך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

וַיֹּאמְרוּ רְאוּ רָאִינוּ כִּי הָיָה ה' עִמָּךְ וְנֹאמַר תְּהִי נָא אֵלֶּה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינוֹנוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה
בְּרִית עִמָּךְ... וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתָּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ. וַיִּשְׁכְּמוּ בַבֶּקֶר וַיִּשְׁבְּעוּ אִישׁ לְאַחִיו...
(שם כ"ו, כח-לא).

ובברית האגנות:

וַיִּקַּח מִשֶּׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּשֶׂם בְּאֵגָנֹת וְחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ. וַיִּקַּח סֶפֶר הַבְּרִית וַיִּקְרָא
בְּאָזְנֵי הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר דִּבֶּר ה' נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע. וַיִּקַּח מִשֶּׁה אֶת הַדָּם וַיִּזְרַק עַל הָעָם
וַיֹּאמֶר הִנֵּה דָם הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת ה' עִמָּכֶם עַל כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. וַיַּעַל מִשֶּׁה וְאֶהָרֹן
נֹדֵב וְאֶבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּרְאוּ אֶת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וַתַּחַת רַגְלָיו כָּמַעֲשֶׂה
לְבָנֵת הַסַּפִּיר וְכַעֲצֹם הַשָּׁמַיִם לְטֹהַר. וְאֵל אֲצִילֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁלַח יְדוֹ וַיַּחֲזוּ אֶת
הָאֱלֹהִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ¹⁴. (שמות כ"ד, ו-יא).

נראה שאכילה היא פועל יוצא של כריתת ברית.¹⁵ מסתבר שלא האכילה עצמה היא
התכלית, אלא עצם העובדה ששני הצדדים מקיימים ארוחה סביב שולחן אחד.¹⁶
לא רק תוכן המצווה הוא ביטוי לברית, אף פרטי מצוות לחם הפנים קושרים
אותו לברית.

גם ללא כניסה לעולם הטיפולוגיה, סביר כי יש קשר בין מספר החלות - שתים
עשרה - למספר שבטי ישראל. קשר זה מתחזק לאור העובדה כי החלוקה לשתי
מערכות של שש חלות, נמצאת גם ביחס לשנים עשר שבטי ישראל. חלוקה זו
מופיעה בשני הקשרים, במעשה המשכן:

וְלִקְחַתְּ אֶת שְׁתֵּי אֲבְנֵי שֵׁהָם וּפְתַחְתְּ עֲלֵיהֶם שְׁמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. שְׁשֶׁה מִשְׁמֹתָם עַל
הָאֲבֵן הָאֶחָת וְאֶת שְׁמוֹת הַשְּׁשֶׁה הַנּוֹתָרִים עַל הָאֲבֵן הַשְּׁנִיָּת כְּתוּלְדָתָם... וְשִׁמַּתְּ אֶת
שְׁתֵּי הָאֲבָנִים עַל כְּתֹפֶת הָאֹפֶד אֲבְנֵי זָפָרָן לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִשְׂא אֶהָרֹן אֶת שְׁמוֹתָם לְפָנֵי ה'
עַל שְׁתֵּי כְּתָפָיו לְזָפָרָן (שם כ"ח, ט-יב).

14. מכאן סמך נוסף לדבריו של ר' יונתן גרוסמן כי אכילה זו היא אכילה חיובית, ולא נפילה
רוחנית. ראה: י' גרוסמן, "וירא את המקום מרחק" - עקדת יצחק כסיפור רקע לברית
האגנות ולסיפורים נוספים, מגדים כה, תשנ"ו, עמ' 84, ובפרט הערה 6. על משמעותה של
ברית זו ראה גם: ח' יחיאל, "אתה נגלית בענן כבודך" - עיון במעמד הר סיני ומבוא להופעת
המשכן, עתניאל תשס"ה.

15. "בְּרִית - מלה עברית ואין אחות לה בשאר הלשונות השמיות. וכבר פקפקו הקדמונים אם
היא משרש ב.ר.ת. במשקל פְּעִיל, או משרש ב.ר.ה. משקל בְּכִית, שְׁבִית... והנה בשרש ב.ר.ת.
אין כל מקור למושג השם ברית, ובשרש ב.ר.ה. סברו הקדמונים כי השם ברית נסתעף ממושג
החתוך והכריתה שבשרש זה... וגם זה דחוק, ואולי ראוי יותר לשים לב להשערה, כי ברית
דומה להשם בְּרוּת, ופרושו אכילה מועטת, על שם המנהג שהיה בימים הקדומים לאכל יחד
בשעת כריתת הברית" (א' בן-יהודה, מילון הלשון העברית, ירושלים תש"ח, עמ' 627).
למשמעות הפועל בְּרוּת הוא מציין את תהילים ס"ט, כא-כב, ואיכה ד', י (שם, עמ' 615).
16. כך יש להבין גם את הזמנת המלך לאכול על שולחנו, כביטוי לברית עם המלך (ראה לדוגמה
בשמ"ב ט', יג).

ובמעמד המתרחש בהר עיבל:

וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר. אֱלֹהִים יַעֲמְדוּ לְבָרְךָ אֶת הָעָם עַל הַר גְּרִזִּים
בְּעִבְרָכֶם אֶת הַיַּרְדֵּן שְׁמֵעוֹן וְלוֹי וַיהוּדָה וְיִשָּׁשָׁכָר וְיוֹסֵף וּבְנֵימֶן. וְאֱלֹהִים יַעֲמְדוּ עַל הַקְּלָלָה
בְּהָר עֵיבֵל רְאוּבֵן גָּד וְאֲשֶׁר וְזַבּוּלֹן דָּן וְנַפְתָּלִי (דברים כ"ז, יא-יג).

מסתבר שחלוקה זו של שבטי ישראל (6×2) שייכת למושגים של 'ברית' ו'זיכרון', שהם מושגים קרובים, כפי שניתן לראות, דרך משל, בפסוקי ברכת "זוכר הברית"¹⁷. הקבלה מפורשת בין המושגים הללו מצויה בדברי ירמיהו: "אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך זכר אל תפר בריתך אתנו" (ירמיהו י"ד, כא).

מעבר לדמיון בחלוקה המספרית, הרי ששני מושגים אלו מופיעים במפורש בציווי לחם הפנים - "מאת בני ישראל ברית עולם" ו"ללחם לאזכרה אשה לה"¹⁸. מספר נוסף מופיע בציווי לחם הפנים בהקשר לממד הזמן - הלחם מוחלף מדי שבת בשבתו. המספר שבע קשור למושג ברית, כפי שהדבר בא לידי ביטוי במילה **שבועה**, ששורשה **שב"ע**¹⁹ ומשמעותה **ברית**. שלושת המושגים מופיעים כאחד בברית אברהם ואבימלך:

וַיֵּצֵא אַבְרָהָם אֶת שְׁבַע כְּבִשְׂתֵי הַצֹּאן לְבִדְהָן... וַיֹּאמֶר כִּי אֶת שְׁבַע כְּבִשְׂתֵי תַקַּח מִיָּדִי
בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה לִי לְעֵדָה כִּי חִפְרָתִי אֶת הַבָּאָר הַזֹּאת. עַל כֵּן קָרָא לְמָקוֹם הַהוּא בָּאָר שְׁבַע
כִּי שֵׁם נִשְׁבְּעוּ שְׁנֵיהֶם. וַיִּכְרְתוּ בְרִית בְּבָאָר שְׁבַע (בראשית כ"א, כח-לב).

הקשר בין לחם הפנים ויום השבת אינו מתמצה בכך, ולשניהם יש כינוי משותף:

וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדַרְתָּם בְּרִית עוֹלָם. בְּיָמֵינוּ וּבֵינֵינוּ
יִשְׂרָאֵל אוֹת הוּא לְעוֹלָם כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה ה' אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
שָׁבַת וַיִּנְפָשׁ (שמות ל"א, טז-יז).

17. "ויזכר אלהים את בריתו את אברהם את יצחק ואת יעקב" (שמות ב', כד); "וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר" (ויקרא כ"ו, מב); "טרף נתן ליראיו יזכר לעולם בריתו" (תהילים קי"א, ה); "ויזכר להם בריתו וינחם כרב חסדיו" (שם ק"ו, מ"ה); "וזכרתי אני את בריתי אתך בימי נעוריך" (יחזקאל ט"ז, ס).

18. אף שהמונח 'אזכרה' מופיע פעמים מספר ביחס למנחות (ויקרא ב', ב; ט', טז), זו הפעם היחידה שהוא מופיע בצירוף למ"ד התכלית, לתיאור מגמת הקרבן ולא לציון חלק מסוים ממנו.

19. על הקשר בין שבועה והמספר שבע העיר ש' מאנדלקרן: "לרב הפותרים על שם קדושת מספר שבעה מימי קדם" (ערך 'שבע', היכל הקדש - קונקורדנציה לתנ"ך, עמ' 1144). כלומר, כיוון שנהגו לנדוד ולהישבע על ידי אזכור מושג קדוש ('ובשמו תשבע' - דברים ו', יג; "חי ה' וחי נפשך" - שמ"א כ"ה, כו), וכיוון שהמספר שבע קדוש, נתייחד הפועל שב"ע לפעולת השבועה עצמה.

"תערך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

לאור הקשר המספרי והכינוי הייחודי, ניתן לומר כי עריכת הלחם מדי שבת נובעת משייכותו למושג הברית. כך, שני פרטים מתוך ציווי לחם הפנים - מספר החלות וזמני עריכתו - משייכים אותו לברית, ומתאימים להגדרת השולחן כסעודת ברית.

ד. השולחן וארון הברית

הברית מופיעה במשכן בכלי הפנימי ביותר - ארון ברית ה'. האם יש קשר בין לחם הפנים, הנושא את התואר "ברית עולם", לבין הארון, נושא לוחות הברית?
הפרשיות המצוות על בניית שני הכלים (שמות כ"ה) דומות מאוד:

ציווי בניית הארון	ציווי בניית השולחן
וַעֲשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמֹתַיִם וְחֻצֵי אֲרָכּוֹ וְאִמָּה וְחֻצֵי רָחְבוֹ וְאִמָּה וְחֻצֵי קִמְתּוֹ (פס' י).	וַעֲשִׂיתָ שֻׁלְחָן עֲצֵי שִׁטִּים אֲמֹתַיִם אֲרָכּוֹ וְאִמָּה וְרָחְבוֹ וְאִמָּה וְחֻצֵי קִמְתּוֹ (פס' כג).
וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טְהוֹר מִבַּיִת וּמְחוּץ תִּצְפְּנֻהוּ וְעֲשִׂיתָ עָלָיו זָר זָהָב סָבִיב (פס' יא).	וְצִפִּיתָ אֹתוֹ זָהָב טְהוֹר וְעֲשִׂיתָ לוֹ זָר זָהָב סָבִיב. וְעֲשִׂיתָ לוֹ מִסְגֶּרֶת טַפַּח סָבִיב וְעֲשִׂיתָ זָר זָהָב לְמִסְגֶּרֶתוֹ סָבִיב (פס' כד-כה).
וְיִצְקֶתָ לוֹ אַרְבַּע טְבַעֲתֵי זָהָב וְנִתְתָּה עַל אַרְבַּע פְּעֻמֹתָיו וְשִׁתִּי טְבַעֲתֵי עַל צִלְעוֹ הָאֶחָת וְשִׁתִּי טְבַעֲתֵי עַל צִלְעוֹ הַשֵּׁנִית (פס' יב).	וְעֲשִׂיתָ לוֹ אַרְבַּע טְבַעֲתֵי זָהָב וְנִתְתָּ אֵת הַטְּבַעֲתֵי עַל אַרְבַּע הַפְּאֵת אֲשֶׁר לְאַרְבַּע רַגְלָיו. לְעִמַּת הַמִּסְגֶּרֶת תִּהְיֶינָה הַטְּבַעֲתֵי לְבָתַיִם לְבָדִים לְשֵׂאת אֵת הַשֻּׁלְחָן (פס' כו-כז).
וְעֲשִׂיתָ בְדֵי עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב. וְהִבַּאתָ אֵת הַבָּדִים בְּטְבַעֲתֵי עַל צִלְעַת הָאָרוֹן לְשֵׂאת אֵת הָאָרוֹן בָּהֶם. בְּטְבַעֲתֵי הָאָרוֹן יִהְיוּ הַבָּדִים לֹא יִסְרוּ מִמֶּנּוּ (פס' יג-טו).	וְעֲשִׂיתָ אֵת הַבָּדִים עֲצֵי שִׁטִּים וְצִפִּיתָ אֹתָם זָהָב וְנִשְׂאָ בָּם אֵת הַשֻּׁלְחָן (פס' כח).
	וְעֲשִׂיתָ קְעֻרְתִּי וְכַפְתִּי וְקִשׁוֹתִי וּמִנְקִיֹתִי אֲשֶׁר יִסֵּךְ בָּהֶן זָהָב טְהוֹר תַּעֲשֶׂה אֹתָם ²⁰ (פס' כט).
וְנִתְתָּ אֶל הָאָרוֹן אֵת הָעֵדוּת אֲשֶׁר אֶתָּן אֵלֶיךָ (פס' טז).	וְנִתְתָּ עַל הַשֻּׁלְחָן לֶחֶם פָּנִים לְפָנֶי תָּמִיד (פס' ל).

נראה שהדמיון מצביע על קשר הדוק בין הכלים: הארון נושא את 'מסמך' הברית, והשולחן מממש את אותה הברית על ידי עריכת סעודה משותפת לשני הצדדים הבאים בברית.²¹ הנחת הלחם על גבי השולחן במשך שבוע ימים מבטאת נאמנה את

20. לתיאור כלי השולחן אין מקבילה בציווי הארון, כיוון שבארון לא מתבצעת עבודה ואין צורך בכלים.

21. לאור הקשר בין לוחות הברית ולחם הברית ניתן להציע הסבר גם למידותיו של השולחן. אורכו ורוחבו של השולחן (2x1 אמה) קטנים בחצי אמה מאורכו ורוחבו של הארון (2.5x1.5 אמה). אם השולחן הוא מימוש לוחות הברית המונחים בארון, אך מתבקש הוא, כי

ממד הברית, שעניינה הוא מערכת יחסים קבועה ויציבה בין הצדדים.²² גם העובדה כי אין אכילה על גבי השולחן, והכוהנים הם אלו שאוכלים את הלחם, מובנת, שכן השותפים יכולים להעניק את תוכן הארוחה לאחר, אם המטרה הושגה בעצם קיומה של הארוחה.

ה. "לחם פנים" ו"לחם מן השמים"

עד כה עסקנו במשמעות לחם הפנים בתוך המערכת הסגורה של המשכן. מחוץ למשכן, היווה הלחם מרכיב חשוב במערכת היחסים בין דור המדבר ובין ה', דרך נתינת המן. הקישור בין "לחם פנים" ו"לחם מן השמים" נמצא כבר בתהילים:

וַיִּסּוּ אֶל בִּלְבָבָם לְשָׂאֵל אֶכֶל לְנַפְשָׁם. וַיְדַבְּרוּ בְּאֵלֵהֶם אָמְרוּ הַיּוֹכֵל אֵל לַעֲרֹךְ שִׁלְחֹן
בְּמִדְבָּר. הֵן הִנֵּה צוּר וַיִּזְוֶבוּ מִיָּם וַנְּחָלִים יִשְׁטְפוּ הַגַּם לָחֶם יוֹכֵל תַּת אִם יִכִּין שְׂאֵר
לְעַמּוֹ... וַיִּמְטֵר עֲלֵיהֶם מִן הַשָּׁמַיִם וַיִּתֵּן לָמֹ. לָחֶם אֲבִירִים אֶכֶל אִישׁ צִידָה
שִׁלַּח לָהֶם לְשִׁבְעַ (תהילים ע"ח, יח-כה).

גודל השולחן יאפשר לו 'להישלף' מתוך הארון. ליתר דיוק, יש לומר כי מידות הארון הן שנקבעו לפי מידות השולחן, ולא להפך. כבר תמהו רבים על כך שמידות הארון חצויות כולן (1.5×2.5×1.5 אמה). לעומתן, מידות השולחן שלמות יחסית, למעט גובה השולחן. ניתן לראות במידות השולחן בבואה למידות המרחב בו הוא נמצא - מידות השולחן (2×1), הן בדיוק עשירית ממידות הקודש (10×20). כך אנו מוצאים גם ביחס בין המזבח החיצון (5×5) לרחבת אוהל מועד בה הוא ממוקם (50×50 - ראה רש"י ורשב"ם לשמות כ"ז, יח). אם כן, מידותיו של השולחן שלמות ומובנות מצד עצמן, ולכן ניתן להגדיר את מידות הארון כ'תפוררות' לפי מידות השולחן, כך שיוכל להכיל אותו.

22. "אם תשקר לי ולניני ולנכדי" (בראשית כ"א, כג). לפי דברינו ניתן להציע פשר למיקומו של השולחן בצד צפון דווקא. כיוון שפני האדם המקראי לכיוון מזרח ("קדם"), הרי שיד ימינו נמצאת בדרום ("תימן") ויד שמאלו בצפון, ומכאן נוצרה זהות בין המושגים ("עד חובה אשר משמאל לדמשק" - בראשית י"ד, טו; "צפון וימין אתה בראתם" - תהילים פ"ט, יג). במהלכה הרגיל של השמש, ממזרח למערב, היא עוברת רק דרך הדרום, ואילו הצפון נשאר חשוך יחסית. לכן מבטאים הדרום והימין, היד החזקה, את כוח העשייה של האדם ("אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני" - תהילים קל"ז, ה), ואילו השמאל והצפון מתקשרים דווקא לחוסר עשייה (ומכאן צפ"ן שעניינו הסתרה). מטרת הברית היא ליצור, על ידי מעשה חד-פעמי, מחויבות קבועה ויציבה שאינה ניתנת לשינוי, ועל כן ראוי לו לשולחן הברית להיות ממוקם בצפון המשכן. ביטוי נוסף לקשר בין המושגים נמצא בשיכונם של בני לוי סביב המשכן (במדבר ג', כז-לז). בני מררי נושאים את קרשי המשכן ועמודי החצר, המהווים את הצד היציב והלא-דינמי של המשכן, ולכך מתאים מקום משכנם בצפון המשכן. לעומת זאת, בני קהת נושאים את הכלים, שבהם מתרחשת עבודת אוהל מועד, ולכך מתאים מקום משכנם "על ירך המשכן תימנה" (במדבר רבה פרשה ג יא). בנידון דנן, לוחות הברית הצפוניים בארון, מתממשים בשולחן הברית הערוך דווקא בצפון.

"תערך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

את סיפור המן מציג המשורר במונח של עריכת שולחן, שהוא המונח היסודי של מצוות לחם הפנים. גם הקשר ההדוק שראינו בין לחם הפנים ומצוות השבת, בא לידי ביטוי בפרשיית המן, שכן בפרשייה זו מופיע ציווי השבת הראשון, ולראשונה, מכונה "היום השביעי" בשם מיוחד - "שבת" (שמות ט"ז, כה-כו).
על הקשר בין לחם הפנים והמן עמד אברבנאל:

והיו כל אחד משתי המערכות שש חלות לחם כנגד ששת הימים שהיה המן יורד לישראל שצריך לחם אחד בבוקר לכל אחד מהם ולחם אחד בערב. והיו שנים עשר לחם בששת ימים אך ביום השבת יערכנו הכהן לפני ה', מפני שלא היה יורד בו לחם מן השמים (אברבנאל שמות כ"ה, כג).

אברבנאל מראה כיצד כמות לחם הפנים מתאימה לצרכים אנושיים. דברים אלו מתאימים לשיטתו, שהתמודדו אתה לעיל, ולפיה לחם הפנים מבטא את האכילה האנושית.

השוואת הכמויות שעליה הוא מתבסס אינה מדויקת: על המן נאמר כי מידתו "איש לפי אכלו עמר לגלגלת" (שמות ט"ז, טז), ואילו על לחם הפנים נאמר "שני עשרנים יהיה החלה האחת" (ויקרא כ"ד, ה). על פי אמת המידה המוזכרת בפרשת המן - "והעמר עשרית האיפה הוא" (שמות ט"ז, לו), הרי שכל חלה של לחם הפנים הייתה כפולה ממידת האכילה היומית של האדם. יסתר על כן, אברבנאל משייך שתי חלות לכל אדם, מה שמכפיל את היחס בין הכמויות, כך שמידת האכילה המיוצגת על השולחן היא פי ארבע ממידת האכילה היומית המשתקפת במן. בנוסף, על פי הנוסחה שמציג אברבנאל - "לחם אחד בבוקר לכל אחד מהם ולחם אחד בערב", היה עלינו לערוך ארבע עשרה חלות לשבעת ימי השבוע, אך אברבנאל מתעלם מכפילות המן ביום השישי.

מסתבר כי היחס בין לחם הפנים והמן הוא חלק מהיחס הכולל שבין מן ללחם:

ויענך ויעבד ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעו אבותיך למען הודעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם (דברים ח', ג).

בפסוקים אלו מציג משה את המן כניגוד מובהק ללחם - המן מוכיח לאדם כי הוא תלוי במוצא פי ה', ואילו הלחם עלול לגרום לו לחשוב כי הוא יכול להתקיים בכוחות עצמו. תזכורת זו חשובה במיוחד לקראת הכניסה ל"אָרֶץ אשר לא במסכנת תאכל בה לחם" (שם, ט), שבה עלול להיווצר מצב אחר:

פן תאכל ושבעת ובהתים טבים תבנה וישבת. ובקרד וצאנך ירביז וחסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה. ורם לבבך ושכחת את ה' אלהיך המוציאך מארץ מצרים מבית עבדים... המוציא לך מים מצור החלמיש. המאכלך מן במדבר... (שם, יב-טז).

יכולתו של האדם לשבוע ממעשה ידיו, על ידי פיתוח ושכלול הטבע עד כדי הפיכתו ללחם, עלולה לגרום לו לשכוח את השבועה והברית בינו ובין אלוהיו. בדור המדבר

נמנעה שכחה זו על ידי התלות המוחלטת שלהם ב"לחם מן השמים", שיש ללקוט אותו כל יום מחדש, מבלי יכולת להשאיר ממנו מיום זה למשנהו. לקראת הכניסה לארץ מצווה משה את העם - "וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנתן לך לחם" (שם, יח). דברי אזהרה אלו מקבלים חיזוק ממשי:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' מֵלֵא הַעֲמֹר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמַרְתְּ לְדַרְתֵּיכֶם לְמַעַן יָרְאוּ אֶת הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הֵאָכַלְתִּי אֶתְכֶם בְּמִדְבָּר בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (שמות ט"ז, לב).

עומר המן הנשאר לדורות אינו מוצג מוזאוני המתעד את חייהם של דור המדבר, אלא תזכורת מוחשית ליחס התלתי שבין האדם ואלוהיו, גם במציאות הארץ ישראלית שבה ניזון האדם ממעשה ידיו.

אם כן, המן הוא הניגוד המוחלט של הלחם, וירידתו מן השמים מזכירה ומונעת את סכנת הסיאוב והשכחה שבלחם העולה מן הארץ. ניגודיות זו עולה גם מן היחס בין המן ולחם הפנים: על המן נאמר "הנני ממטיר לכם לחם מן השמים" (שמות ט"ז, ד), ואילו לחם הפנים עולה מן הארץ - "יערכנו לפני ה' תמיד מאת בני ישראל" (ויקרא כ"ד, ח). ניגודיות זו מתבטאת בפרטי המצווה: המן יורד בכל ימי השבוע פרט לשבת, ואילו לחם הפנים נערך רק ביום השבת; לחם הפנים נערך בלב המחנה, ואילו המן יורד סביב למחנה.

לאור דברים אלו, שאלתנו הראשונה חוזרת ועולה: מדוע עורכים לחם לפני ה'? עריכת הלחם, לא רק שאינה מדגישה את תלותו של האדם באלוהיו, היא אף מציגה את האל כתלוי כביכול במעשי האדם. מדוע לא תתקיים סעודת הברית על ידי חלות מן?²³

ההנגדה בין לחם הפנים והמן יוצרת מערכת הדדית: במשך ששת הימים מוריד ה' לעמו לחם מן השמים סביב לאוהליהם, וביום השביעי משיב העם ועורך באוהל ה' לחם מעשה ידי אדם.²⁴ כבר תיארנו את השולחן כסעודת הברית, וכיוון שברית

23. הצורך להחליף את חלות לחם הפנים פעם בשבוע אינו מהווה פתרון לשאלה זו, שכן עומר המן הנשאר לדורות מוכיח כי בעת הצורך יכול המן להישאר פרק זמן ארוך.

24. הניגוד בין לחם הפנים והמן יכול להסביר גם את מידת לחם הפנים. ראינו כי כל אחת משתי עשרה החלות כפולה ממידת המן שירדה לישראל. את מספר החלות הסברנו לעיל על פי מספר שבטי ישראל. לגבי מידת החלות, הרי שעיון בפרשיית המן (שמות ט"ז) מעלה כי ישנם שני ציוויים: ציווי יומי - "איש אל יותר ממנו עד בקר" (שם, יט), וציווי שבועי - "שבת היום לה' היום לא תמצאֶהוּ בשדה" (שם, כה). כדי לציית לצו השבועי על העם לעבור על הציווי היומי, ולהותיר מן המן של היום השישי ליום השביעי (שם, כד). במהלך הפרשייה עובר העם על שני הציוויים (שם, כ, כז), אך כאשר הותירו מן המן למחרת קוצף עליהם משה (שם, כא), ואילו כאשר הם יוצאים ללקוט ביום השביעי ה' מתערב בעצמו: "עד אנה מאנתם לשמר מצותי ותורתִי. ראו כי ה' נתן לכם את השבת על כן הוא נתן לכם ביום הששי לחם יומים" (שם, כח-כט). נראה כי הציווי העיקרי של פרשיית המן הוא הציווי השבועי, ודווקא

"תערך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

היא בהגדרתה מערכת הדדית, אין היא יכולה להיות מושתתת על פעולותיו של צד אחד בלבד.

לוחות הברית, שאותם הצגנו כמסמך הברית, הם חד-כיווניים: "והלחת מעשה אלהים המה והמכתב מכתב אלהים הוא" (שמות ל"ב, טז).²⁵ גם כאשר נאמר לגביהן ציווי אנושי - "ונתת אל הארון את העדת", מזכירה התורה כי מדובר בעדות "אשר אתן אליך". לעומת זאת, בסעודת הברית מצווה ה' את עם ישראל להיות שותפים בהכנת הלחם, בעריכתו מדי שבוע, ואף באכילתו על ידי הכוהנים. **תוכן הברית** נקבע רק על ידי ה', אך השותפות **במעשה הברית** היא הדדית, כדי שתהיה זו ברית אמת.²⁶ המעורבות של עם ישראל במעשה הברית מתבטאת דווקא בלחם, שהוא התוצר המציג את האדם כישות עצמאית.

ו. צנצנת המן

ראינו לעיל כי אמצעי התזכורת בפני שיכרון הכוח של האדם הוא עומר המן הנשמר לדורות. בסמוך לציווי שעסקנו בו נאמר ציווי נוסף:²⁷

הוא מכונה כ"מצותי ותורת". בציווי זה, ששת ימי המעשה אינם עומדים בשווה, שכן ביום השישי ניתנת מנה כפולה כהכנה לשבת. כלומר, המוקד העיקרי של פרשיית המן הוא סביב היחס שבין היום השישי והיום השביעי.

לאור הקשר הניגודי שמצאנו בין המן ולחם הפנים, הרי שעריכת לחם הפנים בשבת עומדת דווקא מול ירידת המן של יום שישי. זו הסיבה לכך שכל חלה מלחם הפנים כפולה ממידת המן היומית, והרי היא זהה למידת המן של היום השישי.

25. על הלוחות השניים נאמר: "ויאמר ה' אל משה **פסל** לך שני לחת אבנים כראשונים וכתבתי על הלחת..." (שמות ל"ד, א). לוחות אלו נעשו אמנם בידי אדם, אך הכתב עודנו מעשה אלוהים.

26. גם בפתיחת מעמד הר סיני נקבע תוכן הברית על ידי ה' - "ושמרתם את בריתי" (שמות ל"ט, ה). אך עם ישראל נשאל אם **ברצונו** לזכות ברית עם ה', ומעשה הברית היה מורכב מפעולות הדדיות.

27. ציווי זה דומה מאוד לציווי שהבאנו לעיל, והם נמצאים זה אחר זה בסוף פרשיית המן (שמות ט"ז, לב-לד). מעבר לכפילות הציוויים, מיקומו של הציווי האחרון מעורר תמיהה, שכן אהרן מצווה להניח את צנצנת המן "לפני העדת", הרבה לפני שניתנו לוחות העדות ונבנה המשכן. נראה שהשאלה השנייה עונה על השאלה הראשונה, כך שהציווי המתניח את הלחת (שם, לג-לד) נאמר מאוחר יותר, ונכתב כאן עקב שייכותו העניינית לפרשיית המן. גם הפסוק הבא אחריהם - "ובני ישראל אכלו את המן ארבעים שנה עד באם אל ארץ נושבת" (פס' לה), נאמר ברטרופקטיבה מאוחרת יותר. אם כן, את כפילות הציוויים יש להסביר כך: הציווי בפסוק לב נאמר מיד אחרי פרשיית המן, ואילו הציווי בפסוקים לג-לד נאמר מאוחר יותר, ועיקרו הוא שילוב עומר המן בתוך מערכת המשכן.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן קַח צִנְצָנֹת אַחַת וְתֵן שָׁמָּה מְלֵא הַעֲמֹר מִן וְהִנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמַרְתְּ לְדֹרֹתֵיכֶם. כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶל מֹשֶׁה וַיִּנְיַחְהוּ אֱהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדֻת לְמִשְׁמַרְתְּ (שמות ט"ז, לג-לד).

צנצנת המן שוברת את אחת מנקודות הניגוד שבין המן ולחם הפנים, והיא חודרת מ"סביב למחנה" אל תוככי אוהל מועד. היכן הייתה מונחת הצנצנת? חז"ל קבעו כי צנצנת המן הייתה מונחת בקודש הקודשים,²⁸ אך כדי לבחון שאלה זו עלינו לברר את משמעות המונח "לפני העדת". המונח מופיע לראשונה בציווי הקטורת:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לָךְ סָמִים נְטָף וְשַׁחֲלֹת וְחֻלְבָּנָה סָמִים וּלְבָנָה זָכָה בֶּד בְּבֵד יִהְיֶה. וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רִיחַ מְעֻשָׂה רִיחַ מִמֶּלֶח טָהוֹר קָדֹשׁ. וְשַׁחֲקֶתָ מִמֶּנָּה הַדֶּק וְנִתְתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אֹנֵד לָךְ שָׁמָּה (שמות ל', לד-לו).

רשב"ם שייך ציווי זה לקטורת יום הכיפורים הניתנת על הכפורת.²⁹ בפשטות, פסוקים אלו מתארים את עבודת הקטורת היומיומית המוזכרת במעשה מזבח הקטורת, ולא את עבודת הקטורת המוזכרת באמצע ספר ויקרא. הופעה נוספת של מונח זה היא בפריחת מטה אהרן:

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְקַח מֵאֲתֶם מִטָּה מִטָּה לְבֵית אָב מֵאֵת כָּל נְשִׂיאֵהֶם... וְהִנְחִיתֶם בְּאֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי הָעֵדֻת אֲשֶׁר אֹנֵד לָכֶם שָׁמָּה... וַיִּנַּח מֹשֶׁה אֶת הַמִּטָּה לִפְנֵי ה' בְּאֹהֶל הָעֵדֻת. וַיְהִי מִמִּחֲרַת וַיָּבֵא מֹשֶׁה אֶל אֱהֲרֹן הָעֵדֻת וְהִנֵּה פָּרַח

28. תוספתא כיפורים פ"ב הט"ו, מהד' ליברמן עמ' 238.

29. ד' הנשקה דן בפרשייה זו, ומונה מספר סיבות לייחוס הקטורת ליום הכיפורים: 1. היעדרו של מזבח הקטורת; 2. שימוש בלשון נתינה ולא בלשון הקטרה; 3. אזכור היותה של הקטורת דקה כביום הכיפורים (ד' הנשקה, 'משכן העדות ובית הבחירה - לברור של ניגוד', **מגדים** יא, תש"ן, עמ' 60-62). לגבי נקודה 1, הרי שגם בציווי נר התמיד (שמות כ"ז, כ-כא) לא מוזכרת המנורה שבה מודלקים הנרות. כמו כן ידועה ההלכה כי "מזבח שנעקר מקטירין קטורת במקומו" (זבחים נט ע"ב), כך שהמזבח אינו הכרחי להקטרת הקטורת. נקודה 2 גם היא אינה מוכיחה, שכן בפרקי הקרבנות נוקטים שורשים שונים לתיאור פעולת ההקרה, ואף לגבי הקטורת נאמר "ישומו קטורה באפך" (דברים ל"ג, י). בנקודה 3 אין כל מניעה לצעוד בעקבי חז"ל, שפסקו כי "בכל יום היתה דקה והיום דקה מן הדקה" (משנה יומא פ"ד מ"ד). הנשקה עצמו מציע כי מדובר על קטורת שהקטיר משה כאשר נכנס להיוועד עם ה' בקודש הקודשים. להוכחת טענתו הוא מסתמך על הנקודות דלעיל, ומוסיף כי אהרן ובניו כלל לא מוזכרים בפרשייה זו, אלא משה בלבד, ואף נאמר בפתיחת הפרשייה "קח לך" (שמות ל', לד). דבריו האחרונים אינם מהווים הוכחה, שכן גם בציווי לחם הפנים (ראה בתחילת המאמר) לא מוזכרים אהרן ובניו בתהליך ההקרה אלא רק ביחס לאכילה, ואף על פי כן ברור כי לא משה מקריב אותו. יתר על כן, לטענתו בדבר כניסתו של משה לקודש הקודשים כדי לשמוע את דבר ה' אין זכר בפסוקים, ואף להפך: "ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו וישמע את הקול מדבר אליו מעל הכפרת אשר על ארן העדת מבין שני הכרבים וידבר אליו" (במדבר ז', פט). ראה בדברינו בהמשך על היחס בין ביאה לאוהל מועד לביאה אל קודש הקודשים.

"תערך לפני שלחן" - השולחן ולחם הפנים

מִטָּה אַהֲרֹן לְבֵית יְוָ... וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת כָּל הַמִּטֹּת מִלִּפְנֵי ה' אֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּרְאוּ
וַיִּקְחוּ אִישׁ מִטָּהוּ (במדבר י"ז, טז-כד).

בציווי זה המונח "לפני העדות" משמש יחד עם המושגים "אהל מועד" או "אהל העדות", שמובנם רחב יותר, וכולל את כל האוהל, שחלקו השימושי והנגיש הוא הקודש. ביאה אל אוהל מועד אינה כוללת כניסה אל קודש הקודשים, שלה כינוי אחר: "ואל יבא בכל עת אל הקדש מבית לפרכת... בזאת יבא אהרן אל הקדש" (ויקרא ט"ז, ג). יתר על כן, לא מסתבר כי משה נכנס ויוצא בקודש הקודשים, כדי להיווכח בפריחת המטה, ולכן נראה שמטה אהרן הונח באוהל מועד.

אם כן, הנחת צנצנת המן "לפני העדות" מתבצעת במרחב שבו נמצא שולחן לחם הפנים. הזיקה ביניהם נועדה להזכיר כי גם לחם זה, הניתן לה' "מאת בני ישראל", אינו מנותק מהעובדה כי ה' הוא המזין את עמו ישראל - במדבר באופן מוחשי על ידי המן,³⁰ ובארץ ישראל - "הוא הנתן לך פח לעשת חיל".

ז. סיכום

בראשית דברינו תהינו מדוע עורכים לחם לפני ה' במשכן. שאלה זו התעצמה לאחר שראינו כי כלי השולחן אינם אלא כלי אכילה, הערוכים על השולחן כבסעודה, ולא עוד אלא שהם מלאים יין מנסכי קרבן התמיד. בתשובות המפרשים השונים שבהן עסקנו - אכילת האל, אכילת האדם, או אי-אכילה - לא מצאנו הסבר מספק. מצאנו מערכת קשרים בין לחם הפנים לברית - מספר החלות, עריכתו מדי שבעה ימים, ודווקא ביום השבת. בנוסף, הראינו מספר הופעות של אכילת לחם כביטוי לברית שנכרתה. כריתת הברית במשכן חקוקה על הלוחות המונחים בארון, ומצאנו דמיון רב בין ציווי בניית הארון וציווי בניית השולחן. מכל האמור לעיל העלינו כי השולחן הוא מימוש הברית החקוקה על הלוחות, שעיקרה אינו באכילת השותפים אלא בעריכת שולחן משותף לשני הצדדים.

בכך יוצא השולחן מגדר סמל, ומהווה שולחן משותף לעם ישראל ולה', שהוא פועל יוצא של הברית הכרותה ביניהם. היעדר פעולות אכילה או הקרבה בתהליך עריכת לחם הפנים, והצבת מערכת כלי אכילה על השולחן, אינם מצביעים על חוסר הממשות של האכילה, אלא מדגישים את הממשות של שולחן-ברית משותף לשני הצדדים. הברית בין העם ואלוהיו אינה תאורטית או סמלית בלבד, ויש לה ממשות בעולם המעשי - שולחן לחם הפנים.

30. צנצנת המן היא דוגמה אחת לאירוע מדור המדבר שהפך לחלק ממבנה המשכן. בדומה לכך: ציפוי לוחות מזבח הנחושת בעזרת מחתות קרח ועדתו (במדבר י"ז, ג); שמירת מטה אהרן באוהל מועד (שם, כה); שירת האזינו המונחת "מצד ארון ברית ה' אלהיכם" (דברים ל"א, כו), ולפי חז"ל "לוחות ושברי לוחות מונחים בארון" (ברכות ח ע"ב), כאזכור לחטא העגל.

לאחר מכן תיארו את היחס הניגודי בין לחם הפנים והמן, המרכיב מערכת יחסים שלמה בין ה' ועמו, כביטוי לברית המלאה ביניהם. ראינו כי הנחת צנצנת המן בסמוך לשולחן לחם הפנים נועדה להזכיר כי גם הלחם הניתן לה' "מאת בני ישראל", אינו מנתק את התלות של האדם בה', כפי שהדבר בא לידי ביטוי בתלות במן בתקופת המדבר.

ח. נספח: מדוע מופרד הנסך מעולת התמיד?

לפי דברינו לעיל, הנסך של עולת התמיד ננסך בכלי השולחן. עובדה זו יוצרת פיצול תמוה בין עולת התמיד המוקרבת על המזבח החיצון ובין הנסך שלה המוכנס אל אוהל מועד.

ההפרדה בין עולת התמיד ונסכה אינה מתבצעת רק באופן פיזי, כי אם גם במבנה פרשיית עולת התמיד:

וְאִמְרָתָ לָהֶם זֶה הָאֵשֶׁה אֲשֶׁר תִּקְרְבוּ לָהּ כִּבְשִׁים בְּגִי שְׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לְיוֹם עֹלָה תְּמִיד. אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֶּקֶר וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים. וְעִשְׂרִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כֶּתִיב רְבִיעֵת הַיֵּין. **עֹלַת תְּמִיד הָעֵשְׂיָה בְּהַר סִינַי לְרִיחַ נִיחַח אֵשֶׁה לָהּ.** וְנִסְכּוֹ רְבִיעֵת הַיֵּין לְכֶבֶשׂ אֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֶּדֶךְ נִסְךְ שֶׁכֶּר לָהּ. וְאֶת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַעֲשֶׂה בֵּין הָעֲרֵבִים כְּמִנְחַת הַבֶּקֶר וְכִנְסָכּוֹ תַעֲשֶׂה אֵשֶׁה רִיחַ נִיחַח לָהּ (במדבר כ"ח, ג-ח).

הפסוק המקשר בין עולה זו לעולת הר סיני מפריד בין העולה והמנחה לבין הנסך. הפרדה זו היא מלאכותית שכן גם בעולה "העשׂייה בהר סיני" יש ציווי על נסך, ולכן ראוי היה לדחות פסוק זה עד לאמירת כל פרטי עולת התמיד. נראה שהפרדה זו קשורה בהפרדה הפיזית שתיארנו לעיל. מה פשר ההבדלה בין העולה והמנחה לבין הנסך?

העולה והמנחה הן מוצרים גולמיים, שאינם ראויים לאכילה - בשר בקר שנשחט זה עתה, וקמח בלול בשמן, ואילו הנסך הוא יין הראוי לשתייה כפי שהוא. הבדל זה מופיע גם בכלים שהם מוקרבים עליהם:³¹ המזבח החיצון הוא ה'מטבח' הנמצא מחוץ ל'בית', ומהווה 'תנור' היכול להפוך מוצרים גולמיים לראויים לאכילה, ואילו השולחן נמצא ב'סלון', בתוך בית ה', ועליו נערכת הסעודה. כלומר, העולה והמנחה צריכות להיות מוקרבות על המזבח כדי שיוכשרו לאכילה, ואילו היין הראוי למאכל מונח על שולחן האכילה. בכך מתהפכים היוצרות, כך שייך הנסך מונח במקום ה'נכון' - שולחן הסעודה, ואילו העולה והמנחה מוקרבות על המזבח בגלל חוסר כשירותן

31. את הדימויים שאלנו מדבריו של הרב אלחנן סמט (עיונים בפרשות השבוע, סדרה שנייה, ירושלים תשס"ד, פרשת תרומה, עמ' 357).

”תערך לפני שלחן” - השולחן ולחם הפנים

לעלות על השולחן. לא נעסוק כאן בשאלה מדוע לא מועברות העולה והמנחה אל השולחן בתום 'הכנתן'.